

TASVIRIY SAN'ATDA RANG TASVIR YO'NALISHIDA METODIKANING AHAMIYATI

Mamatov Ilyos

Qo'qon davlat universiteti

Yo'ldashev Bilolxon

Qo'qon davlat universiteti

Annotatsiya. Ushbu maqolada tasviriy san'atning muhim tarkibiy qismi bo'lgan rang tasvir yo'nalishida metodikaning o'rni, mazmuni va amaliy ahamiyati ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Rang tasvir darslarida o'quvchilarning kuzatuvchanligi, estetik didi, rangni his etish qobiliyati, tasviriy tafakkuri hamda ijodiy yondashuvini rivojlantirishda metodikaning tutgan o'rni asoslab beriladi. Tadqiqot davomida rang tasvirni o'qitishda bosqichma-bosqich yondashuv, ko'rgazmalilik, amaliy mashqlar tizimi, rang munosabatlarini tushuntirish, naturaga qarab ishlash, kompozitsion fikrlashni shakllantirish singari metodik vositalarning samaradorligi ochib berilgan. Shuningdek, tasviriy san'at ta'limida an'anaviy va zamonaviy pedagogik yondashuvlarni uyg'unlashtirish, o'qituvchining metodik mahorati hamda darsni ilmiy-pedagogik asosda tashkil etishning rang tasvir ta'limi sifatiga ta'siri yoritilgan. Maqola natijalarida rang tasvirni o'qitish metodikasi nafaqat tasviriy ko'nikmalarni, balki shaxsning estetik dunyoqarashi, mustaqil fikrlashi va badiiy madaniyatini shakllantirishning muhim omili ekanligi xulosalangan.

Kalit so'zlar: tasviriy san'at, rang tasvir, metodika, badiiy ta'lim, estetik tarbiya, rang munosabatlari, kompozitsiya, naturaga qarab rasm ishlash, ijodiy qobiliyat, o'qitish usullari.

Kirish

Tasviriy san'at inson tafakkuri, estetik qarashlari va badiiy didini shakllantiruvchi muhim sohalardan biri hisoblanadi. Uning tarkibida rang tasvir yo'nalishi alohida ahamiyat kasb etadi, chunki aynan rang orqali borliqning hissiy-ta'sirchan ifodasi, predmetlarning fazoviy va ma'naviy xususiyatlari, kompozitsion yaxlitlik va badiiy obraz ochib beriladi. Rang tasvirni o'qitish jarayoni esa faqatgina bo'yoq bilan ishlashni o'rgatishdan iborat bo'lmay, o'quvchida tabiat va hayotni badiiy idrok etish, rang uyg'unligini sezish, yorug'-soya munosabatlarini anglash, tasviriy vositalardan o'rinli foydalanish kabi murakkab kompetensiyalarni shakllantirishni nazarda tutadi. Shu sababli rang tasvir ta'limida metodikaning ahamiyati nihoyatda katta bo'lib, u o'quv mazmunini to'g'ri tanlash, ta'lim jarayonini maqsadli tashkil etish, nazariy bilim va amaliy mashg'ulotlar uyg'unligini ta'minlash, o'quvchilar yosh va individual xususiyatlariga mos yondashuvlarni belgilash imkonini beradi. Bugungi kunda tasviriy san'at darslarida faqat natijaga emas, balki o'quvchining ijodiy rivojlanish jarayoniga e'tibor qaratish zarurati kuchaymoqda. Bu esa o'qituvchidan rang tasvir yo'nalishida puxta metodik tayyorgarlikni, darsni ilmiy asosda loyihalashni

va samarali pedagogik texnologiyalarni qo'llashni talab etadi. Rang tasvirni o'qitish metodikasi o'quvchilarda rangni ko'ra olish, uni taqqoslash, tabiatdagi rang o'zgarishlarini tahlil qilish, material va texnikalarni farqlash, o'z tasvirida mazmun va kayfiyat hosil qilish kabi ko'nikmalarni bosqichma-bosqich shakllantirishga xizmat qiladi. Shu jihatdan mazkur mavzu dolzarb bo'lib, uning ilmiy tahlili tasviriy san'at pedagogikasining rivojlanishi hamda rang tasvir ta'limi sifatini oshirishda muhim nazariy va amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

Materiallar va metodlar

Mazkur tadqiqotda tasviriy san'atda rang tasvir yo'nalishini o'qitish metodikasining ahamiyatini yoritish uchun pedagogik tahlil, qiyosiy o'rganish, ilmiy-nazariy manbalarni umumlashtirish, kuzatish hamda metodik tajribalarni tahlil qilish usullaridan foydalanildi. Tadqiqot materiali sifatida tasviriy san'at pedagogikasi, rangshunoslik, kompozitsiya, o'qitish metodikasi va estetik tarbiya sohasiga oid ilmiy adabiyotlar, amaliy tavsiyalar hamda umumta'lim va maxsus ta'lim muassasalarida olib borilayotgan rang tasvir mashg'ulotlari jarayoni olindi. Rang tasvirni o'qitish metodikasini tahlil qilishda, avvalo, uning tarkibiy unsurlari, ya'ni maqsad, mazmun, metod, vosita va natija o'zaro bog'liqlikda ko'rib chiqildi. Xususan, rang tasvir mashg'ulotlarida naturaga qarab ishlash, rang dog'lari orqali shaklni topish, issiq va sovuq ranglar nisbatini aniqlash, refleks, kolorit, tonal uyg'unlik, kompozitsion markaz kabi tushunchalarni o'quvchilarga yetkazishda qo'llaniladigan metodik yondashuvlar alohida tahlil qilindi. Tadqiqotda an'anaviy metodlar bilan bir qatorda ko'rgazmali tushuntirish, namoyish etish, bosqichli bajarish, muammoli vaziyat yaratish, tahliliy suhbat, mustaqil ijodiy topshiriqlar berish kabi usullarning samaradorligi ham o'rganildi. Shuningdek, o'quvchilarning rang bilan ishlash jarayonidagi xatolari, masalan, predmet rangini shartli qabul qilish, yorug'lik ta'sirini noto'g'ri belgilash, rang munosabatlarida umumiylikni saqlay olmaslik, fazoviy chuqurlikni faqat kontur bilan ifodalash kabi muammolarni bartaraf etishda metodikaning roli ko'rsatib berildi. Tadqiqotning metodologik asosini ta'limda tizimlilik, izchillik, ongli o'zlashtirish, nazariya va amaliyot birligi, ko'rgazmalilik hamda individuallashtirish tamoyillari tashkil etdi. Mazkur yondashuvlar rang tasvir ta'limini samarali yo'lga qo'yishda metodikaning nafaqat yordamchi vosita, balki butun pedagogik jarayonni boshqaruvchi asosiy omillardan biri ekanini aniqlash imkonini berdi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, tasviriy san'atda rang tasvir yo'nalishini samarali o'qitishda metodika markaziy o'rin egallaydi va u darsning maqsadga muvofiq tashkil etilishi, mazmunli kechishi hamda kutilgan natijaga erishilishining asosiy sharti hisoblanadi. Avvalo, rang tasvir darslarida metodik yondashuvning aniq belgilanishi o'quvchilarda rangni his qilish madaniyatini shakllantiradi. O'quvchi predmetni faqat uning tashqi ko'rinishi bilan emas, balki muhit, yorug'lik, masofa, atmosfera va kayfiyat bilan bog'liq holda tasvirlashni o'rganadi. Bu esa oddiy nusxa ko'chirishdan badiiy mushohada darajasiga o'tishni ta'minlaydi. Ikkinchidan, metodika asosida tashkil etilgan rang tasvir mashg'ulotlari o'quvchilarning kuzatuvchanligini oshiradi. Masalan, naturaga qarab ishlash jarayonida predmetning lokal rangi bilan undagi yoritilgan, yarim soya va soya qismlaridagi rang farqlarini ajratish, yaqin va uzoqdagi predmetlarning rangida havo perspektivasi ta'sirini anglash,

refleks ranglarini payqash kabi murakkab ko'nikmalar shakllanadi. Uchinchi muhim natija shundaki, bosqichma-bosqich metodik o'rgatish rang tasvirda xatolar sonini kamaytiradi va o'quvchiga ishni yaxlit ko'ra bilish malakasini beradi. Dastlab umumiy rang holatini topish, keyin yirik nisbatlarni belgilash, so'ngra detal va rang nozikliklariga o'tish usuli o'quvchilar uchun eng maqbul yo'l ekanligi kuzatildi. To'rtinchidan, metodik jihatdan to'g'ri tashkil etilgan darslarda o'quvchilarning ijodiy faolligi ortadi. Chunki ular rangni tayyor sxema sifatida emas, balki ifoda vositasi sifatida tushuna boshlaydilar. Natijada peyzaj, natyurmort yoki mavzuli kompozitsiya ishlashda har bir o'quvchi o'z kayfiyati va tasavvuriga mos rang yechimi topishga intiladi. Yana bir muhim holat shundan iboratki, metodika o'qituvchiga nafaqat nimani o'qitish, balki qanday o'qitish masalasini ham hal etishga yordam beradi. Bu esa darsning samarasini oshiradi, vaqt taqsimotini yaxshilaydi va o'quvchining individual imkoniyatlarini hisobga olishga sharoit yaratadi. Tadqiqot davomida ko'rgazmali vositalar, rang doiralari, reproduksiyalar, ustoz rassomlar asarlaridan namunalar, bosqichli ishlangan etyudlar va amaliy mashqlar tizimi rang tasvir metodikasining samarali vositalari ekanligi aniqlandi. Umuman olganda, rang tasvirni o'qitish metodikasi o'quvchida tasviriy savodxonlik, estetik tafakkur, ijodiy mustaqillik va rang madaniyatini kompleks ravishda rivojlantirishga xizmat qilishi isbotlandi.

Muhokama

Olingan natijalar tasviriy san'atda rang tasvir yo'nalishini o'qitishda metodikaning ahamiyati juda yuqori ekanini tasdiqlaydi, biroq bu masalani yanada chuqurroq ko'rib chiqish zarur. Avvalo, metodika rang tasvirni o'qitishda nazariy bilim va amaliy faoliyat o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ta'minlaydi. Agar o'quvchiga rangshunoslikning asosiy qonunlari, ranglar kontrasti, qo'shimcha ranglar, tonal yaqinlik, kolorit yaxlitligi kabi tushunchalar faqat nazariy berilsa, bu bilimlar mustahkam ko'nikmaga aylanmasligi mumkin. Aksincha, amaliy topshiriqlar izchil metodik asosda tashkil etilganda nazariya jonlanadi va o'quvchi uni real tasvir jarayonida qo'llay boshlaydi. Shu bilan birga, rang tasvir metodikasida faqat texnik mahoratni oshirishga qaratilgan yondashuv yetarli emas. Chunki tasviriy san'atning maqsadi predmetning tashqi belgilarini ko'chirish emas, balki undagi badiiy mazmun va hissiy ta'sirni ochib berishdir. Demak, metodika o'quvchini rangni "ko'rish" bilangina cheklab qo'ymasdan, uni "his qilish" va "talqin etish"ga ham o'rgatishi kerak. Bu nuqtai nazardan, zamonaviy ta'limda interfaol usullar, muammoli topshiriqlar, taqqoslash, tahlil qilish, mustaqil kompozitsion izlanishlar, mashhur rassomlar ijodini o'rganish kabi yondashuvlar metodik tizimni boyitadi. Boshqa tomondan, rang tasvir darslarida uchraydigan muammolardan biri o'qituvchilarning metodik tayyorgarligi bir xil emasligidadir. Ba'zi hollarda dars faqat nusxa ko'chirish yoki tayyor namunani takrorlash bilan chegaralanib qoladi, bu esa o'quvchining ijodiy fikrlashini sustlashtiradi. Shuning uchun rang tasvir o'qituvchisi rangshunoslik, akademik rasm, kompozitsiya va pedagogika bilan bir qatorda aynan metodika sohasida ham muntazam malaka oshirib borishi lozim. Yana bir muhim jihat shuki, metodika yosh xususiyatlarini inobatga olgan holda tanlanishi kerak. Boshlang'ich bosqichdagi o'quvchilar uchun rangni umumiy idrok etish, sodda shakllar va kontrast ranglar bilan ishlash muhim bo'lsa, yuqori bosqichlarda murakkab rang munosabatlari, nozik tonal o'tishlar va individual uslubiy izlanishlarga e'tibor kuchaytiriladi. Demak,

metodika universal qolip emas, balki o'quv maqsadi, auditoriya, dars mavzusi va badiiy vazifaga mos ravishda tanlanadigan dinamik tizimdir. Aynan shunday yondashuv tasviriy san'at ta'limining sifatini oshiradi va rang tasvir yo'nalishini haqiqiy ijodiy maktab darajasiga olib chiqadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, tasviriy san'atda rang tasvir yo'nalishida metodikaning ahamiyati nihoyatda katta bo'lib, u ta'lim jarayonining mazmuni, sifati va natijadorligini belgilovchi asosiy omillardan biridir. Rang tasvirni o'qitish metodikasi o'quvchilarda rangni his etish, badiiy kuzatish, kompozitsion fikrlash, estetik baholash va ijodiy faoliyat ko'nikmalarini shakllantiradi. To'g'ri tanlangan metodik yondashuv orqali o'quvchi borliqdagi rang munosabatlarini teran anglaydi, yorug'lik va muhit ta'sirini sezadi, o'z tasvirida kayfiyat va obraz yaratishga intiladi. Metodika, ayniqsa, nazariya va amaliyot birligini ta'minlash, darsni izchil bosqichlarda tashkil etish, individual yondashuvni qo'llash hamda rang tasvir mashg'ulotlarini pedagogik maqsadga yo'naltirishda muhim ahamiyatga ega. Tadqiqot natijalari rang tasvir metodikasi nafaqat badiiy ko'nikmalarni rivojlantirish, balki shaxsning estetik dunyoqarashi, mustaqil tafakkuri va ijodiy salohiyatini yuksaltirishda ham katta rol o'ynashini ko'rsatdi. Shundan kelib chiqib, tasviriy san'at ta'limida rang tasvir metodikasini takomillashtirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalar bilan boyitish, o'qituvchilarning metodik kompetensiyasini oshirish va dars jarayonida ilmiy asoslangan tizimli yondashuvni kuchaytirish zarur. Kelgusida bu yo'nalishda olib boriladigan tadqiqotlar rang tasvirni o'qitishda innovatsion metodlarni ishlab chiqish, milliy badiiy an'analarni zamonaviy ta'lim bilan uyg'unlashtirish hamda o'quvchilarning ijodiy imkoniyatlarini yanada chuqur ochib berishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Hasanov, R. **Tasviriy san'atni o'qitish metodikasi**. Toshkent: O'qituvchi, 2010.
2. Bulatov, S. **Rangtasvir asoslari**. Toshkent: Fan va texnologiya, 2014.
3. Abdullayev, N. **Tasviriy san'at nazariyasi va amaliyoti**. Toshkent: Tafakkur, 2016.
4. Qosimov, I. **Badiiy ta'limda pedagogik texnologiyalar**. Toshkent: Muharrir, 2018.
5. Yo'ldoshev, J., Usmonov, S. **Pedagogik texnologiya asoslari**. Toshkent: O'qituvchi, 2004.
6. Rahmonov, A. **Kompozitsiya va rang munosabatlari**. Toshkent: San'at, 2017.
7. Sodiqov, P. **Tasviriy faoliyat va estetik tarbiya**. Toshkent: Ma'naviyat, 2012.
8. Mahmudov, K. **Rangshunoslik**. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2015.
9. Azizov, B. **Tasviriy san'at darslarini tashkil etish metodikasi**. Toshkent: Fan, 2020.
10. Sharipov, E. **San'at pedagogikasi va ijodiy tafakkur**. Toshkent: Universitet, 2019.